

Wpływ kreatywnej rachunkowości na wiarygodność sprawozdań finansowych w kontekście opinii z badania przez biegłych rewidentów

OLIWIA FRANĆZAK

Streszczenie pracy magisterskiej zdobywczyni III miejsca w Konkursie PANA na najlepszą pracę magisterską z zakresu rewizji finansowej i audytu. Praca „Wpływ kreatywnej rachunkowości na wiarygodność sprawozdań finansowych w kontekście opinii z badania przez biegłych rewidentów” została napisana pod kierunkiem dr Joanny Hartenberger-Liszek i obroniona na Uniwersytecie Gdańskim.

Wprowadzenie

Informacja finansowa stanowi podstawę oceny sytuacji przedsiębiorstw, natomiast stosowanie praktyk kreatywnej rachunkowości prowadzi do celowego modelowania tej oceny, na dodatek modelowania w granicach regulacyjnej uznaniowości. Audyt zewnętrzny pozostaje kluczowym mechanizmem kontroli rzetelności sprawozdań finansowych, pomimo że nie zawsze pozwala na ujawnienie zaawansowanych form manipulacji. W swoim opracowaniu przeanalizowałam relację między tymi zjawiskami oraz jej znaczenie dla jakości informacji finansowej i oceny ryzyka, wskazałam również na możliwe kierunki doskonalenia praktyki i teorii rewizji finansowej.

Cel i zakres badania

Celem mojej pracy magisterskiej było zbadanie wpływu kreatywnej rachunkowości na wiarygodność sprawozdań finansowych. Szczególną uwagę zwróciłam na rolę i odpowiedzialność biegłego rewidenta w identyfikowaniu oraz ograniczaniu ryzyka zniekształceń danych finansowych przedsiębiorstw. W swojej pracy zbadalam w jakim stopniu celowe manipulacje podważają rzetelność publikowanych raportów oraz jaka jest skuteczność mechanizmów audytu w wykrywaniu i korygowaniu takich zniekształceń. W pracy sformułowałam trzy hipotezy badawcze:

1. Stosowanie technik kreatywnej rachunkowości znacząco zniekształca obraz sytuacji finansowej przedsiębiorstwa, co ogranicza przejrzystość i użyteczność danych przedstawianych w raportach finansowych.

2. Istnieje zależność między stosowaniem kreatywnej rachunkowości a treścią opinii wydawanej przez biegłego rewidenta, co wskazuje na rolę audytu jako instrumentu ujawniającego lub neutralizującego skutki takich praktyk.
3. Skala i charakter wpływu kreatywnej rachunkowości na wiarygodność sprawozdań finansowych mogą różnić się w zależności od sektora działalności firmy.

Badanie objęło również analizę czynników wewnętrznych, takich jak efektywność mechanizmów kontroli wewnętrznej i struktury nadzoru korporacyjnego, których niedoskonałości często towarzyszą spadkowi jakości sprawozdawczości finansowej.

Metodologia badawcza

Praca magisterska składa się z części teoretycznej i empirycznej. Część teoretyczna obejmuje trzy pierwsze rozdziały oraz opiera się na podejściu dedukcyjnym (od ogólnego opisu funkcjonowania przedsiębiorstwa do zagadnień związanych z jakością informacji finansowej). Punktem wyjścia w tej części pracy jest spojrzenie na przedsiębiorstwo jako uczestnika życia gospodarczego, którego codzienne decyzje i działania znajdują odzwierciedlenie w danych finansowych – zdarzeniach gospodarczych. Część teoretyczna dotyczy również roli rachunkowości jako narzędzia, które te dane porządkuje i przekształca w sprawozdanie finansowe, oraz audytu zewnętrznego, weryfikującego wiarygodność prezentowanych informacji i pozwalającego odbiorcom na ocenę ich jakości.

W części empirycznej swojego opracowania, tj. w rozdziale czwartym wykorzystałam tzw. mieszane podejście. W ramach analizy ilościowej obliczyłam wybrane wskaźniki finansowe badanych spółek (m.in. wskaźniki rentowności, płynności i zadłużenia) oraz prześledziłam zmiany notowań ich akcji giełdowych, co pozwoliło mi ocenić, jak rynek reagował na kolejne wydarzenia i informacje. Analiza jakościowa objęła studium przypadków spółek GetBack i PBG, które zostały oparte na zróżnicowanych źródłach, takich jak sprawozdania finansowe, raporty okresowe, opinie i raporty biegłych rewidentów, oficjalne komunikaty korporacyjne, dokumenty organów nadzoru oraz opracowania medialne. Dobór przypadków miał charakter celowy i został przeprowadzony zgodnie z przyjętymi kryteriami metodologicznymi.

Spółka GetBack S.A. reprezentowała sektor finansowy i specjalizowała się w obrocie wierzytelnościami, natomiast PBG S.A. działała jako duża grupa budowlana. Obie jednostki zostały uwzględnione ze względu na skalę i stopień zaawansowania zidentyfikowanych praktyk kreatywnej rachunkowości, ich istotne konsekwencje dla interesariuszy oraz fakt, że działania tych podmiotów spotkały się z reakcją organów nadzorczych i zainteresowaniem opinii publicznej. Przypadki te stanowią wyraziste przykłady wpływu agresywnych zabiegów rachunkowych na obraz sytuacji finansowej przedsiębiorstwa i tym samym stanowią adekwatny materiał do analizy

porównawczej w ramach niniejszego badania. Zakres czasowy analizy dostosowałam do specyfiki każdej ze spółek. W przypadku spółki PBG S.A. uwzględniłam lata 2011-2023, co pozwoliło mi uchwycić zarówno okres poprzedzający upadłość, jak i kolejne etapy działań restrukturyzacyjnych. Z kolei dla GetBack S.A. przeanalizowałam szczegółowo lata 2016-2018, które były kluczowe dla rozwoju afery finansowej, rozszerzyłam również swoje badanie o wybrane zdarzenia dotyczące kontynuacji jej działalności pod nazwą Capitea S.A. (lata 2019-2023). Dodatkowo wykorzystałam dane publiczne dostępne do roku 2025, aby osadzić zaobserwowane zjawiska w szerszym kontekście oraz ocenić ich długofalowe konsekwencje.

Wyniki analizy

Wyniki analizy wykazały, że stosowanie kreatywnej rachunkowości prowadziło do istotnych zniekształceń w prezentacji sytuacji finansowej badanych spółek. Ujawnione rozbieżności między raportowanymi danymi a wartościami skorygowanymi dotyczyły przede wszystkim wskaźników rentowności i poziomu zadłużenia, które po uwzględnieniu korekt odbiegały od pierwotnie przedstawionych rezultatów. Zaobserwowane odchylenia potwierdziły, że manipulacje w obrębie dozwolonych granic regulacyjnych znacząco obniżały przejrzystość sprawozdań i utrudniały odbiorcom trafną ocenę rzeczywistej kondycji jednostki. Przykładowo, kluczowe miary rentowności czy poziomu zadłużenia ulegały znacznym zmianom po „wyczyszczeniu” sprawozdań z efektów tych kreatywnych zabiegów, co potwierdziło hipotezę pierwszą o negatywnym wpływie takich praktyk na przejrzystość danych przedstawianych w raportach finansowych.

Analiza dokumentacji audytowej wykazała także wyraźny związek między stosowaniem kreatywnej rachunkowości a stanowiskiem zajmowanym przez biegłych rewidentów w wydawanych opiniach. Zidentyfikowałam przy tym istotne ograniczenia audytu zewnętrznego jako narzędzia skutecznego ujawniania i neutralizowania skutków manipulacji sprawozdawczych. Można stwierdzić istnienie zależności między skalą stosowanych technik kreatywnej rachunkowości a treścią opinii biegłych rewidentów, co potwierdza hipotezę drugą.

W początkowym okresie sprawozdania zawierające nieprawidłowości były oceniane przez audytorów poprzez formułowanie opinii z objaśnieniami, natomiast w przypadkach istotnych wątpliwości co do wiarygodności danych podejmowano decyzję o odstąpieniu od wydania opinii. Tego rodzaju działania pojawiały się jednak dopiero w zaawansowanej fazie problemów sprawozdawczych, gdy zakres zniekształceń był już znaczny i mógł mieć wpływ na decyzje interesariuszy. Tym samym audyt zewnętrzny pełnił funkcję sygnalizacyjną post factum, nie stanowiąc skutecznego mechanizmu zapobiegającego wcześniejszemu stosowaniu manipulacyjnych praktyk rachunkowych.

Sprawozdanie finansowe spółki GetBack za 2016 rok zostało opatrzone opinią bez zastrzeżeń, która, jak wykazały późniejsze ustalenia, nie odzwierciedlała rzeczywistej sytuacji finansowej jednostki. W 2017 roku audytor, z uwagi na utrzymujące się nieprawidłowości w wycenie portfeli wierzytelności i ujmowaniu przychodów, odstąpił od wydania opinii. Raport zawierał szczegółowe uwagi wskazujące na istotne wątpliwości dotyczące rzetelności danych finansowych. W roku 2018 również odstąpiono od wydania opinii, co potwierdzało utrzymujące się problemy z prawidłową prezentacją wyników i bilansu. Wyraźna zmiana stanowiska audytora nastąpiła dopiero w odpowiedzi na pogłębiające się zniekształcenia w sprawozdawczości.

W przypadku tej spółki stosowanie kreatywnej rachunkowości miało charakter narastający, co znajdowało odzwierciedlenie w stopniowo zaostrzającym się stanowisku audytorów. Początkowo formułowano opinie z objaśnieniami, jednak wraz z pogłębianiem się trudności finansowych i ujawnianiem kolejnych nieprawidłowości reakcje biegłych rewidentów stawały się bardziej zdecydowane. W latach 2018–2023 audytor każdorazowo odmawiał wydania opinii, uzasadniając to istotnymi wątpliwościami co do wiarygodności raportowanych danych oraz brakiem możliwości uzyskania wystarczających dowodów badania. Takie stanowisko wynikało z rozmiaru stwierdzonych nieprawidłowości i miało charakter jednoznacznego sygnału o braku podstaw do uznania informacji zawartych w sprawozdaniach za rzetelne.

Wnioski

Badanie wykazało, że audyt zewnętrzny pełni istotną funkcję korygującą oraz sygnalizacyjną (poprzez formułowanie zastrzeżeń lub odmowę wydania opinii ostrzega interesariuszy o niewiarygodności sprawozdań), ale jego skuteczność jest ograniczona przez szereg czynników. Należą do nich asymetria informacyjna między zarządem a audytorem (audytor zawsze bazuje na informacjach dostarczonych przez badaną firmę i może nie mieć dostępu do pełnego obrazu sytuacji), uwikłania biznesowe (relacje na linii klient – audytor mogące rodzić konflikty interesów lub wywierać presję na złagodzenie oceny) oraz niedostateczny sceptycyzm zawodowy po stronie biegłych rewidentów.

Jednym z interesujących spostrzeżeń płynących z porównania GetBack i PBG jest fakt, że branża, w której działają spółki nie okazała się czynnikiem różnicującym metody i skutki kreatywnej rachunkowości. Pomimo odmiennych sektorów oraz modeli biznesowych obu firm, stosowane techniki manipulacyjne i ich wpływ na wiarygodność sprawozdań wykazały uderzające podobieństwo. Oznacza to, że hipoteza trzecia nie znalazła potwierdzenia, a wyniki wskazują raczej na uniwersalny charakter tego zjawiska. Zarówno w firmie windykacyjnej, jak i w przedsiębiorstwie budowlanym kreatywne podejście do rachunkowości skutkowało m.in. przeszacowaniem aktywów, zatajaniem części zobowiązań czy przedwczesnym rozpoznawaniem

przychodów, co w ostatecznym rozrachunku prowadziło do podobnego obniżenia transparentności raportów finansowych.

Badanie potwierdziło, że kreatywna rachunkowość stanowi zjawisko systemowo zagrażające przejrzystości i integralności sprawozdawczości finansowej. W warunkach stosowania zaawansowanych technik manipulacyjnych nawet doświadczeni audytorzy napotykają trudności z szybkim wykryciem i powstrzymaniem takich działań. W obu analizowanych przypadkach instytucja audytu zadziałała dopiero *ex post*. Innymi słowy, ostrzeżenia audytorów pojawiły po fakcie, gdy doszło już do poważnej erozji zaufania do danych prezentowanych w raportach finansowych. Oznacza to, że instytucjonalne możliwości audytu są ograniczone i wymagają wzmocnienia.

Podsumowując, ograniczenia rewizji finansowej wymagają dwóch równoległych działań: wzmocnienia standardów audytu oraz wzmocnienia egzekwowania nadzoru. Wzmocnienie standardów audytu powinno zwiększać zdolność do identyfikowania zniekształceń w obszarach kluczowych dla budowania obrazu kondycji, czyli w aktywach, przychodach i zobowiązaniach. Wzmocnienie nadzoru powinno natomiast zwiększać skuteczność egzekwowania, tak aby standardy nie pozostawały wyłącznie postulatem, lecz realnym wymogiem praktyki. Wspólnym mianownikiem rekomendacji jest przesunięcie akcentu z reakcji ostatecznej na reakcję możliwie wczesną. Jeśli erozja transparentności jest procesem, odpowiedź systemowa również musi mieć charakter procesowy: bardziej czuły, bardziej konsekwentny i skutecznie egzekwowalny. W ten sposób można ograniczać informacyjne skutki kreatywnej rachunkowości, zanim zniekształcony obraz utrwali się w obiegu publicznym.

